УДК 341.98
DOI https://doi.org/10.51989/NUL.2026.4.35

ПРИНЦИП ДОБРОВІЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВИКОНАННЯ ІНОЗЕМНИХ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Демчишак Юрій Юрійович,
orcid.org/0009-0003-1624-7083
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу проблем виконання іноземних судових рішень в Україні, які пов'язані із застосуванням примусу як основоположного елементу системи виконавчого провадження. Авторами розкрито недоліки застосування концепції примусового виконання та наведено статистичні дані, які їх підтверджують, зокрема показники Світового банку щодо якості державного регулювання та стану верховенства права. Встановлено, що створення інституту приватних виконавців не усунуло принципової вади системи, оскільки вища результативність приватних виконавців досягається за рахунок нерівномірного розподілу виконавчих проваджень, а не завдяки зміні самої моделі виконання.

На противагу примусу, автори пропонують запровадження двоелементної системи виконання іноземних судових рішень, яка складатиметься із можливості добровільного виконання судового рішення боржником та застосування до нього примусу у випадку невиконання. Автори наголошують на необхідності запровадження принципу добровільності виконання іноземного судового рішення як основи для подальшого реформування цілого інституту виконання іноземних судових рішень. Принцип добровільності розглядається як фактор, що повинен бути закріплений на законодавчому рівні з метою стимулювання боржників до виконання своїх зобов'язань перед стягувачом за рішенням суду. Констатовано, що чинні норми ЦПК України та Закону України «Про виконавче провадження» такої можливості не передбачають.

Процедура добровільного виконання повинна бути позасудовим інструментом, який застосовується до початку процедури примусового виконання. На думку авторів, економічна перевага у вигляді відсутності сплати виконавчого збору у розмірі 10% від суми стягнення повинна заохочувати боржника до добровільного виконання судового рішення. На противагу цьому, у випадку відмови від добровільного виконання, авторами пропонується запровадження збільшеної ставки виконавчого збору у розмірі 20% від суми стягнення. Додатковим аргументом на користь зазначеної моделі автори наводять практику європейських держав та стандарти Європейської комісії з ефективності правосуддя.

Ключові слова: *виконання іноземних судових рішень, добровільне виконання судового рішення, виконавче провадження, реформування інституту виконання іноземних судових рішень.*

Demchyshak Yurii. The principle of voluntariness as the basis for improving the procedure for the enforcement of foreign court judgments

The article examines the problems of enforcing foreign court judgments in Ukraine that stem from the use of coercion as the fundamental element of the national enforcement system. The authors reveal the shortcomings of the compulsory enforcement concept and provide statistical data confirming them, in particular the World Bank indicators of regulatory quality and the rule of law. It is established that the introduction of the institute of private enforcement officers has not eliminated the principal defect of the system, since the higher performance of private enforcement officers is achieved through the uneven distribution of enforcement proceedings rather than through a change in the enforcement model itself.

As an alternative to coercion, the authors propose a two-element system for the enforcement of foreign court judgments, comprising the debtor's opportunity to enforce the judgment voluntarily

and the application of coercion in the event of non-performance. The authors emphasise the need to introduce the principle of voluntary enforcement of a foreign court judgment as the basis for further reform of the entire institute of enforcement of foreign judgments. The principle of voluntariness is regarded as a factor that should be enshrined at the legislative level in order to encourage debtors to discharge their obligations towards the creditor under a court judgment. It is stated that the current provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On Enforcement Proceedings" do not provide for such a possibility.

The procedure of voluntary enforcement should be an extrajudicial instrument applied before the commencement of compulsory enforcement. In the authors' opinion, the economic advantage of being exempt from the enforcement fee of 10% of the amount recovered should encourage the debtor to enforce the judgment voluntarily. Conversely, in the event of refusal to enforce the judgment voluntarily, the authors propose an increased enforcement fee of 20% of the amount recovered. As an additional argument in favour of this model, the authors refer to the practice of European states and the standards of the European Commission for the Efficiency of Justice.

Key words: *Enforcement of foreign court judgments, voluntary enforcement of a court judgment, enforcement proceedings, reforming the institution of enforcement of foreign court judgments.*

Вступ. Будь-який правовий інститут є органічним відображенням стану суспільних відносин на конкретному історичному етапі розвитку. Інститут виконання іноземних судових рішень не є винятком зі цього правила, а навпаки, виступає одним з найбільш чутливих індикаторів якості нормативно-правового регулювання певної держави, відображаючи її готовності до міжнародного правового співробітництва. Суспільні відносини, які охоплюються інститутом виконання іноземних судових рішень, за своєю структурою мають істотні особливості, адже одночасно охоплюють хоча б два правопорядки, що дозволяє стверджувати про їх складний і динамічний характер. Зміна геополітичних контекстів та розширення кола міжнародних договірних зв'язків неминуче трансформують й самі відносини, пов'язані із виконанням іноземних судових рішень.

Така динаміка суспільних відносин вказує на невідворотну необхідність постійного реформування інституту виконання іноземних судових рішень. Сам по собі процес реформування є лише передумовою позитивних змін, однак не їхньою гарантією. Ефективне вдосконалення будь-якого правового інституту можливе виключно тоді, коли воно здійснюється за чітко визначеною та наперед узгодженою процедурою. Більше того, сам процес реформування повинен ґрунтуватися на внутрішніх принципах інституту виконання іноземних судових рішень, а також враховувати загальні принципи права. У випадках, коли процес реформування буде позбавлений фундаментальної основи у вигляді принципів, будь-які результати такої реформи ризикують перетворитися на формальне переписування нормативно-правового матеріалу без реального практичного впливу.

Враховуючи вищевикладене, одним з основних елементів в контексті процесу реформування інституту виконання іноземних судових рішень вважаємо необхідність дослідження принципу добровільності виконання іноземних судових рішень. На нашу думку, принцип добровільності є однією з найбільш прикладних та перспективних основ для вдосконалення процедури виконання іноземних судових рішень. Законодавець, здійснюючи реформування досліджуваного нами правового інституту, повинен змістити акцент нормативного регулювання з примусу на заохочення боржника до добровільного та своєчасного виконання своїх зобов'язань, що випливають з іноземного судового рішення, яке набрало законної сили та підлягає виконанню.

Проблема. Як показує практика, більшість реформ в Україні здійснюється не на підставі комплексного, системного та обґрунтованого аналізу наявних проблем у суспільних відносинах. Основними приводами для проведення реформ стають зовнішні чинники у вигляді тиску зі сторони міжнародних партнерів, наприклад, під виглядом однієї з умов надання міжнародної фінансової допомоги, або ж в результаті прийняття нових регуляторних документів на рівні міжрегіональних об'єднань. Саме

через це процеси реформування правових інститутів в Україні, як правило, мають фрагментарну логіку та суттєву відірваність від практичного застосування, не враховуючи реальної картини суспільних відносин.

Теперішній стан інституту виконання іноземних судових рішень в Україні дозволяє стверджувати про низький рівень ефективності виконання не лише рішень іноземних, а й національних судів. Вважаємо, що основною причиною цього є спрямованість теперішньої системи виконання судових рішень на застосування примусового впливу до боржників. Поряд з цим можливість добровільного виконання жодним чином не стимулюється державою. Відтак, боржник не відчуває переваг добровільного виконання, наприклад, у вигляді економічної вигоди або спрощеної процедури виконання, порівняно із вже очікуваним застосуванням примусу.

На нашу думку, боржник, у якого не має стимулу до добровільного виконання, свідомо обирає стратегію ухилення від виконання в цілому, або ж застосовує всі можливі засоби для затягування процесу виконання іноземного судового рішення, тим самим ускладнюючи роботу виконавчих органів та збільшуючи витрати кредитора на виконання. Вирішенням цієї проблеми може стати закріплення на законодавчому рівні принципу добровільності виконання іноземного судового рішення та системи процесуальних стимулів для його реалізації.

Стан дослідження. Проблема виконання іноземних судових рішень в Україні неодноразово ставала предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Однак, більшість з них розглядали виконання іноземних судових рішень в контексті процесуальних умов надання дозволу судом на виконання рішень іноземних судів в Україні. Наприклад, Марина Стефанчук у праці "Enforcement of decisions in Ukraine: prospects for the development of the legal institute" доволі ґрунтовно описує стан правового регулювання виконавчого провадження та наголошує на тому, що численні законодавчі прогалини повинні усуватись на основі стандартів Європейської комісії з ефективності правосуддя (CEPEJ), а не за допомогою судової правотворчості [1, ст. 183].

Ігор Жукевич та співавтори статті "Analysis of the effectiveness of the mechanism for the execution of court decisions in the civil justice system of Ukraine" на підставі аналізу статистичних даних Світового банку встановили, що рівень виконання судових рішень в Україні в середньому не перевищує 41,7%, а дотримання принципу верховенства права та якості нормативно-правової регулювання значно вплинуть на підвищення цього показника [2, ст. 185].

Рада бізнес-омбудсмена у Системному звіті "How Business Can Seek Execution of Court Decisions in Ukraine" (2021) встановила, що з понад 8000 скарг суб'єктів господарювання на дії органів державної влади лише 632 скарги були пов'язані з невиконанням судових рішень. Більше того, рівень успішного примусового виконання склав лише 2,3% від загального обсягу [3, ст. 6].

Таким чином, проблема рівня ефективності примусової системи виконання іноземних судових рішень є вкрай актуальною та потребує значної уваги в контексті не лише дослідження даної проблеми, але й пошуку шляхів її вирішення.

Мета та завдання. Метою даного дослідження вважаємо необхідність теоретичного обґрунтування принципу добровільності виконання іноземних судових рішень як фундаментальної засади вдосконалення правового інституту виконання іноземних судових рішень в Україні. Крім того, метою також є розробка конкретних пропозицій щодо законодавчої імплементації даного принципу.

Для досягнення поставленої мети пропонуємо, по-перше, виявити актуальні проблеми виконання іноземних судових рішень в Україні, які пов'язані із застосуванням моделі примусу; по-друге, розкрити ідею застосування принципу добровільності в системі виконавчого провадження; по-третє, розробити та обґрунтувати пропозиції змін до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) та Закону України «Про виконавче провадження», спрямовані на законодавче закріплення даного принципу. Відтак, наше дослідження матиме як теоретичний, так і практичний характер, що дозволить вийти на якісно новий рішень вирішення заданої проблематики.

Виклад основного матеріалу. За шкалою Світового банку в Україні показники якості державного регулювання та стану верховенства права мають від'ємне значення, а саме: –0,33 та –0,92 відповідно [2, ст. 185–186]. Наведені статистичні дані, в тому числі, підтверджують факт існування в Україні неефективної системи виконання іноземних судових рішень. Попри створення інституту приватних виконавців, який мав на меті знизити навантаження на державну виконавчу службу та підвищити рівень виконання судових рішень в цілому, принципова проблема всієї системи виконання судових рішень залишилась незмінною. Показово, що навіть та вища результативність приватних виконавців, яку фіксують дослідники, має обмежену доказову вагу: Василь Мушук доводить, що вона значною мірою пояснюється нерівномірним розподілом виконавчих проваджень між державними та приватними виконавцями у співвідношенні 70% до 30% і не свідчить про подолання системних вад самого примусового механізму [8, ст. 14]. Тобто примусовий механізм, який пропонується законодавцем, незалежно від того, чи його застосовує державна виконавча служба, чи приватні виконавці, не справляється із завданням забезпечення реального виконання судових рішень.

Натомість, хочемо наголосити на тому, що основним недоліком процедури виконання іноземних судових рішень в Україні є акцент правового регулювання на примус як основний та єдиний інструмент, що дозволяє задовольнити інтереси стягувача. Законодавець, прописуючи норми ЦПК України та Закону України «Про виконавче провадження» №1404-VIII від 02.06.2016 року, навіть не згадує про можливість добровільного виконання судових рішень.

Більше того, аналізуючи положення Закону України «Про виконавче провадження», можна помітити, що у статті 2 серед засад виконавчого провадження відсутня добровільність як така, проте згадується засада співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями [4]. Закон надає виконавцю широкий арсенал заходів примусового виконання рішень – від арешту рахунків та заборони розпоряджатись/користуватись майном до звернення стягнення на різні види майна боржника та його вилучення на користь стягувача.

Водночас, законодавство не передбачає жодної нормативно-правової бази, яка б заохочувала добровільне виконання рішень до відкриття виконавчого провадження або ж після його відкриття. Вважаємо, що такий односторонній підхід є ознакою того, що держава розглядає боржника лише як винуватця («злочинця»), до якого має бути застосований примус («покарання»), без надання можливості добровільно вирішити справу («покаятись»). Боржник не отримує жодних економічних чи процесуальних стимулів від держави, які б дозволили йому замислитись над перевагами добровільного виконання. Саме тому, не дивно, що боржники дуже часто обирають стратегію затягування процесу виконання, тим самим створюючи підґрунтя для виведення активів або створення умов для неможливості притягнення до реальної відповідальності.

Окремим негативним фактором потрібно виділити також багатоступеневість процедури виконання іноземного судового рішення в Україні. Стягувач позбавлений можливості звернутися безпосередньо до виконавчої служби аби ініціювати процедуру виконання. Натомість, стягувач спочатку звертається до суду із заявою про надання дозволу на примусове виконання, суд перевіряє підставність такої заяви, а також наявність окремих підстав для відмови, надає дозвіл на виконання, після чого розпочинається власне саме виконання.

Зазначена послідовність дій, навіть без активної протидії зі сторони боржника, є доволі розтягнутою в часі, що дає можливість боржнику легально перемістити власні активи в іншу юрисдикцію або ж вжити заходів для ускладнення пошуку майна та звернення стягнення на нього. Як наслідок, даний механізм, у поєднанні з недобросовісністю дій виконавців, тиском правоохоронних органів, а також процесуальними маніпуляціями зі сторони боржника, які часто трапляються на практиці, вказують на існування проблем саме на рівні нормативно-правового регулювання, а не лише в межах технічних аспектів виконавчого провадження.

Вважаємо, що сукупність вищеописаних негативних факторів дозволяє нам розглядати принципи добровільного виконання іноземних судових рішень як орієнтир для реформування цілої системи виконавчого провадження. Вибір даного принципу є невипадковим, оскільки міжнародне право розвивається в сторону спрощення механізмів виконання, поваги до автономії сторін виконавчого провадження та загалом – підвищення ефективності правосуддя.

Важливо наголосити, що у нашій парадигмі принцип добровільності не повинен стати альтернативою вже наявному механізму примусового виконання чи виключити його. Навпаки, принцип добровільності виконання іноземних судових рішень покликаний створити первинну буферну зону між вже наявним судовим рішенням, яке потребує виконання, та інструментами примусу, якими володіє держава для звернення цього рішення до виконання. Добровільність процедури виконання має на меті створення між державою, стягувачом та боржником правовідносин, у яких вони мають можливість досягнути ефективного результату у вигляді виконання іноземного судового рішення з мінімальними грошовими та часовими витратами, при цьому не створюючи надмірне навантаження на судову й виконавчу система.

Висвітлюючи теоретико-правові аспекти принципу добровільності виконання судових рішень, хочемо наголосити на тому, що сам по собі принцип добровільності не є новим для доктрини права. У цивілістичній традиції даний принцип відображає ідею готовності суб'єктів до правомірної поведінки. На противагу кримінальному та адміністративному праву, де примус – це основним рушій та стимул до правомірної поведінки, цивільне право відображає концепцію, за якої правовідносини є найбільш ефективними тоді, коли суб'єкти права самостійно виконують свої обов'язки не через загрозу застосування зовнішнього примусу, а через власне бажання діяти раціонально й в межах формалізованих правил.

У контексті правовідносин, що виникають при виконанні іноземних судових рішень, принцип добровільності втілюється через надання боржникові реальної юридичної можливості виконати свої зобов'язання, які виникли перед стягувачом на підставі ухваленого судового рішення, без застосування будь-якого примусу зі сторони держави.

У системі Керівних принципів Європейської комісії з ефективності правосуддя принцип добровільності прямо не передбачений, однак може бути витлумачений із пункт 8 даних принципів, який передбачає, що: «Процес виконання повинен бути достатньо гнучким, щоб надати виконавцю розумну свободу дій для укладення домовленостей з відповідачем у разі досягнення консенсусу між позивачем та відповідачем. Такі домовленості повинні підлягати ретельному контролю з метою забезпечення неупередженості виконавця та захисту інтересів позивача й третіх осіб. Роль виконавця повинна бути чітко визначена національним законодавством (наприклад, ступінь його автономії). Він може (наприклад) виконувати роль «постсудового посередника» на стадії виконання рішення» [5].

Дане положення Керівних принципів відображає достатньо широку концепцію виконання судових рішень, за якої ефективність виконання повинна досягатись не через тотальний примусовий тиск на боржника, а через розумну пропорційність між примусом, з одного боку, та можливістю співпраці між сторонами виконавчого провадження, з другого боку.

Більше того, пункт 6 Керівних принципів прямо передбачає, що: «Для забезпечення верховенства права та довіри учасників судового процесу до судової системи необхідні ефективні, але справедливі процедури виконання судових рішень» [5]. Вважаємо, що вимога справедливості процедури виконання судових рішень прямо виключає можливість законодавця декларувати примус як єдиний дієвий інструмент для виконання судових рішень. Заохочення до добровільного виконання судових рішень повинно виступати фактором, який врівноважує інтереси обох сторін та створює умови для їхньої кооперації.

Принцип добровільності, на нашу думку, повинен насамперед відображатись у праві боржника добровільно виконати судове рішення протягом визначеного законом строку, до моменту застосування до

боржника примусових заходів зі сторони стягувача та виконавця. Схожу позицію займає Європейська комісія з ефективності правосуддя, рекомендуючи державам створювати умови для залучення боржника до виконавчої процедури – зокрема встановлювати строки, що дозволяють добровільно виконати виконавчий документ, та сприяти досягненню сторонами мировых домовленостей щодо порядку виконання [7, п. 46].

Важливо наголосити, що раніше в Законі України «Про виконавче провадження» №606-XIV від 21 квітня 1999 року законодавець допускав можливість добровільного виконання судових рішень. Зокрема, у статті 24 даного закону було передбачено, що: «В постанові державний виконавець встановлює строк для добровільного виконання рішення, який не може перевищувати семи днів, а рішень про примусове виселення – п'ятнадцяти днів, та попереджає боржника про примусове виконання рішення після закінчення встановленого строку зі стягненням з нього виконавчого збору і витрат, пов'язаних з провадженням виконавчих дій, передбачених Законом» [6].

Станом на зараз подібна норма в українському законодавстві відсутня. Відтак, боржник позбавлений можливості добровільно та без негативних юридичних наслідків у вигляді, наприклад, виконавчого збору розміром 10% від суми боргу чи арешту рахунків, виконати рішення суду.

Окрім декларативного закріплення права на добровільне виконання рішення іноземного суду, вважаємо за необхідне також запровадити систему диференційованих правових наслідків, які будуть залежати від того, чи виконав боржник рішення іноземного суду добровільно, чи все ж до нього було застосовано примус зі сторони держави. Ми переконані, що добровільне виконання рішення іноземного суду повинно заохочуватись шляхом зменшення ставки виконавчого збору або ж абсолютним звільненням від сплати такого.

В ідеальному варіанті застосування принципу добровільності розглядаємо його як окрему процедуру виконання іноземного судового рішення, яка буде передувати відкриттю виконавчого провадження. Відтак, добровільне виконання матиме місце не в межах виконавчого провадження, а до моменту поки таке провадження буде відкрито. Саме в такому випадку закономірно, що боржник не повинен сплачувати жодного виконавчого збору, оскільки саме по собі виконавче провадження ще не відкрито. На нашу думку, така модель є взаємовигідною для всіх сторін правовідносин, пов'язаних із виконанням іноземного судового рішення, адже:

1) Стягувач отримує швидкий результат у вигляді повного виконання іноземного судового рішення зі сторони боржника, уникаючи складного, тривалого та дорого процесу виконання рішення в Україні;

2) Боржник уникає негативних наслідків у вигляді сплати виконавчого збору в розмірі 10% від суми заборгованості, що в іноземних спорах може часто сягати десятків тисяч доларів США;

3) Держава зменшує навантаження на виконавчу службу та підвищує показник ефективності виконання судових рішень, тим самим створюючи інвестиційну привабливість.

Ще одним вагомим аргументом на користь впровадження можливості добровільного виконання іноземного судового рішення є той факт, що більшість держав Європейського Союзу, які демонструють високий рівень виконання судових рішень, мають законодавчо закріплений механізм, що передбачає диференціацію правових наслідків у випадках добровільного виконання судових рішень. Наприклад, в Австрії при добровільному виконанні судового рішення виконавчий збір є значно нижчим, ніж при примусовому стягненні. У Нідерландах існує спеціальна система угод про погашення заборгованості за судовим рішенням (так звані "repayment agreements"), відповідно до яких боржник зобов'язується добровільно погасити заборгованість перед стягувачом у визначені укладеною угодою строки. Порушення угоди тягне за собою автоматичне примусове виконання. Аналогічний підхід застосовується і в Швеції, де угода укладається в присутності виконавця та стає обов'язковою на рівні із виконавчим документом.

У Німеччині рішення іноземного суду вважається визнаним та виконаним у випадку, коли боржник, в межах встановленого законодавчого строку, до моменту

початку будь-яких судових проваджень щодо визнання та виконання, самостійно виконав вимоги стягувача за таким рішенням та надав документальне підтвердження такого виконання. Більше того, протягом законодавчо встановленого періоду для добровільного виконання стягувач позбавлений процесуального права ініціювати виконавче провадження проти боржника.

Велика Британія також пропонує свою унікальну систему добровільного виконання під назвою "pre-enforcement engagement", відповідно до якої боржник може добровільно виконати судове рішення до початку будь-яких дій зі сторони виконавця.

Вищенаведені приклади міжнародного досвіду добровільного виконання судових рішень наочно демонструють, що принцип добровільності не є абстрактним ідеалом чи теоретичним напрацюванням, а цілком реальним практичним інструментом, який вже у різних своїх проявах реалізованих в більшості прогресивних країн.

Враховуючи вищенаведені тенденції та аргументи, вважаємо що в рамках міжнародного співробітництва у сфері виконання іноземних судових рішень добровільне виконання можливе у позасудовий спосіб, шляхом належного повідомлення сторони-боржника про наявність невиконаного рішення іноземного суду, яке набрало законної сили на території іноземної держави. Поінформованість боржника створить у кредитора легітимні очікування щодо добросовісності зобов'язаної сторони та підвищить потенційні шанси на виконання іноземного судового рішення без застосування примусу.

З огляду на це, пропонуємо доповнити ЦПК України статтею 362-1 «Добровільне виконання іноземного судового рішення» наступного змісту:

«1. Рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню в Україні, може бути виконано в Україні в добровільному порядку.

2. Суд іноземної держави (інший компетентний орган іноземної держави, до компетенції якого належить розгляд цивільних справ), у порядку виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах, направляє до центрального органу України, уповноваженого на здійснення зносин з іншими державами з питань надання міжнародної правової допомоги в цивільних справах, повідомлення про необхідність виконання судового рішення, яке набрало законної сили, для забезпечення його добровільного виконання.

3. Повідомлення про необхідність виконання судового рішення, яке набрало законної сили, та додатки до нього, викладаються офіційною мовою держави ухвалення рішення іноземного суду, із засвідченим відповідно до вимог законодавства перекладом українською мовою. Повідомлення про необхідність виконання судового рішення, яке набрало законної сили, повинно містити інформацію про:

1) Суд іноземної держави (інший компетентний орган іноземної держави, до компетенції якого належить розгляд цивільних справ), який ухвалив рішення іноземного суду;

2) Номер судової справи, у якій ухвалено рішення іноземного суду;

3) Дату ухвалення та дату набрання законної сили рішенням іноземного суду;

4) Інформацію про стягувача, визначеного рішенням іноземного суду, яка дозволяє встановити особу стягувача;

5) Інформацію про боржника, визначеного рішенням іноземного суду, яка дозволяє встановити особу боржника;

6) Інформацію про предмет спору;

7) Короткий виклад обставин справи та резолютивної частини рішення іноземного суду, із долученням копії такого судового рішення;

8) Інформацію про спосіб виконання іноземного судового рішення.

4. Протягом чотирнадцяти календарних днів з моменту отримання повідомлення про необхідність виконання судового рішення, яке набрало законної сили, центральний орган України, зобов'язаний:

1) перевірити наявність та чинність міжнародного договору України, яким передбачено визнання та виконання іноземного судового рішення, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або наявність принципу взаємності;

2) встановити відповідність повідомлення вимогам, передбаченим частиною третьої цієї статті;

3) встановити особу боржника та його місце проживання або місцезнаходження.

5. Центральний орган України повертає повідомлення про необхідність виконання судового рішення, яке набрало законної сили, до суду іноземної держави (іншого компетентного органу іноземної держави, до компетенції якого належить розгляд цивільних справ) для належного оформлення, якщо отримане повідомлення про необхідність виконання судового рішення, яке набрало законної сили, не відповідає вимогам, встановленим частиною третьої цієї статті.

6. Центральний орган України відмовляє у надсиланні боржнику повідомлення про необхідність виконання судового рішення, яке набрало законної сили, у випадку, якщо відсутній чинний міжнародний договір України, яким передбачено визнання та виконання іноземного судового рішення, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або відсутній принцип взаємності.

7. У разі відповідності отриманого повідомлення про необхідність виконання судового рішення, яке набрало законної сили, критеріям перевірки, визначеним у частині четвертій цієї статті, центральний орган України надсилає боржнику, за місцем проживання фізичної особи, чи за місцезнаходженням юридичної особі, копію повідомлення про необхідність виконання судового рішення, яке набрало законної сили, із зазначенням строку для добровільного виконання.

8. У разі невиконання боржником рішення іноземного суду протягом десяти календарних днів з моменту отримання копії повідомлення про необхідність виконання судового рішення, стягувач має право звернутися до суду з клопотанням про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду у порядку, передбаченому цим Кодексом.

9. Застосування процедури добровільного виконання іноземного судового рішення є обов'язковим, якщо інше не передбачено міжнародним договором згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України».

Як наслідок впровадження процедури, запропонованої нами вище, боржник отримуватиме чітке та офіційне повідомлення від державного органу України, зокрема – Міністерства юстиції України, та матиме розумний строк для добровільного виконання іноземного судового рішення. Більше того, завдяки процедурі добровільного виконання, боржник в принципі буде обізнаним про існування потенційної загрози застосування до нього примусу, що відповідає вимогам принципу пропорційності та правової визначеності.

Для довершеності застосування механізму добровільного виконання, запропонованого нами вище, вважаємо за необхідне також внести зміни на рівні Закону України «Про виконавче провадження» в частині встановлення диференційованого розміру виконавчого збору та викласти частину 2 статті 27 даного закону в наступній редакції:

«2. Виконавчий збір стягується державним виконавцем у розмірі 10 відсотків суми, що підлягає примусовому стягненню, поверненню, або вартості майна боржника, що підлягає передачі стягувачу за виконавчим документом, заборгованості із сплати аліментів, а у випадку невиконання боржником рішення суду іноземної держави у добровільному порядку, передбаченому процесуальним законодавством України – у розмірі 20 відсотків».

Відтак, вважаємо, що загроза застосування до боржника збільшеного розміру виконавчого збору стимулюватиме використання процедури добровільного виконання іноземного судового рішення. У такому випадку перевага застосування процедури добровільного виконання є очевидною, оскільки дана процедура не тягне за собою відкриття виконавчого провадження та звільняє від сплати будь-якого виконавчого збору, тим самим – економить кошти боржника.

Висновки. У даному дослідженні проведено ґрунтовний аналіз існуючих проблем виконання іноземних судових рішень в Україні, які пов'язані із застосуванням інструменту примусу як основоположного в системі виконавчого провадження України. Нами запропоновано можливість застосування процедури добровільного виконання іноземних судових рішень як додаткового інструменту, що покликаний не замінити, а лише доповнити існуючу

процедуру виконання. Обґрунтовано, що принцип добровільності є не лише теоретичною категорією, а реальним фактором, який здатний вплинути на ефективність процедури виконання судових рішень та вдало використовується в інших прогресивних країнах.

Як наслідок, нами запропоновано зміну вектору виконавчого провадження із виключної орієнтації на застосування примусу до двокомпонентної системи, в якій першочергове місце займає стимулювання боржника до добровільного виконання судового рішення, у той час як примус виступає крайнім заходом впливу. Втілення зазначеної концепції відображено нами в пропозиціях законодавчих змін до ЦПК України та Закону України «Про виконавче провадження».

Проте хочемо наголосити на тому, що запровадження принципу добровільності виконання іноземного судового рішення не є вирішенням усіх проблем, які існують в даному правовому інституті. Більшість проблем процедури виконання іноземних судових рішень і надалі залишаться актуальними, незалежно від впровадження принципу добровільності виконання судових рішень, а тому потребуватимуть подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Stefanchuk, M. "Enforcement of Decisions in Ukraine: Prospects for the Development of the Legal Institution." Access to Justice in Eastern Europe. 2023. Vol. 3(20). pp. 179–191. URL: https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.3-n000315 (дата звернення: 15.07.2026 року)

2. Zhukevych, I., Trofimovs, I., Kulchytskyi, T., Kroitor, V., & Klymenko, O. Analysis of the effectiveness of mechanisms for the enforcement of court decisions in the civil justice system of Ukraine. Cadernos de Dereito Actual. 2025. No. 30. pp. 178–195. URL: https://www.cadernosdedereitoactual.es/index.php/cadernos/article/view/1415/647 (дата звернення: 15.07.2026 року)

3. Business Ombudsman Council. How Business Can Seek Execution of Court Decisions in Ukraine: Systemic Report. Kyiv, February 2021. URL: https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/eng150321.pdf (дата звернення: 16.07.2026 року)

4. «Про виконавче провадження»: Закон України від 02.06.2016 року №1404-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/conv#Text (дата звернення: 15.07.2026 року)

5. CEPEJ. Guidelines for a Better Implementation of the Existing Council of Europe Recommendation on Enforcement (CEPEJ(2009)11REV2). Strasbourg, 17 December 2009. URL: https://rm.coe.int/16807473cd. (дата звернення: 17.07.2026 року)

6. «Про виконавче провадження»: Закон України від 21 квітня 1999 року №606-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-14/ed20010807#Text (дата звернення: 17.07.2026 року)

7. CEPEJ. Good practice guide on enforcement of judicial decisions : CEPEJ(2015)10. Strasbourg : Council of Europe, 2015. URL: https://rm.coe.int/european-commission-for-the-efficiency-of-justice-cepej-good-practice-/16807477bf (дата звернення: 17.08.2026).

8. Мушук В. В. Інститут приватних виконавців в Україні: результативність та виклики. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2026. № 1. С. 13–16. URL: https://doi.org/10.36887/2524-0455-2026-1-2 (дата звернення: 04.08.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 04.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 03.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)